

साहसी क्रीडा प्रकारातील ट्रेकिंग,
माऊंटनिअरींग, स्किईंग, स्नोबोर्डिंग,
पॅरासेलींग, हॅंग्लायडींग, पॅराग्लायडींग,
जलक्रीडा इत्यादि आयोजित करणाऱ्या
संस्थांसाठी नियम व मार्गदर्शक सूचना.

महाराष्ट्र शासन

पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग

शासन निर्णय क्रमांक: न्यायप्र २०१३/०७/प्र.क्र.४९८ (भाग-२) पर्यटन

हुतात्मा राजगुरु चौक, मादाम कामा मार्ग, मंत्रालय, मुंबई.

दिनांक : २६ जून, २०१४.

प्रस्तावना —

शासनाच्या असे निदर्शनास आलेले आहे की, कोणत्याही प्रकारचा परवाना नसलेल्या बऱ्याच संस्था राज्यामध्ये ट्रेकिंग व माऊंटनिअरींगच्या सहली / मोहिमा आयोजित करित आहेत. या संस्थांकडे या क्षेत्रातील प्रशिक्षित सहयोगी नसतात. या संस्था ट्रेकिंगला जाणाऱ्या तुकड्यांच्या सुरक्षिततेबाबत पुरेशी व्यवस्था करित नाहीत, अशा मोहिमा / सहलीमध्ये ट्रेकर्स बरोबर डॉक्टर नसतात अथवा असले तरी त्यांचेकडे पुरेशी वैद्यकिय साधन-सामुग्री नसते. बऱ्याचशा संस्था या क्षेत्रात अप्रशिक्षित आहेत. एका संस्थेबरोबर हिमालयात ट्रेकिंगला गेलेल्या एका मुलाला श्वसनाचा त्रास झाल्याने त्याचा मृत्यू झाला. त्यासंदर्भात त्याच्या आई-वडिलांनी मुंबई उच्च न्यायालयात जनहित याचिका क्र.१८४/२००७ दाखल केली होती. या याचिकेवर मा.उच्च न्यायालयाने दि.१२ जुलै, २०१३ रोजी दिलेल्या निर्णयान्वये राज्य शासनाला असे निदेश दिलेले आहेत की, या प्रकरणी राज्य शासनाने विस्तृत धोरण, मार्गदर्शक सूचना अथवा अशा नोंदणीकृत नसलेल्या संस्थांच्या हालचालींना आळा घालण्यासाठी नियम करावेत. तसेच, माऊंटनिअरींगमध्ये भाग घेणाऱ्या गिर्यारोहकांच्या सुरक्षितते बाबत ही राज्य शासनाने काळजी घ्यावी, असे मा.उच्च न्यायालयाने सूचित केलेले आहे.

निर्णय—

राज्यामध्ये बऱ्याचशा संस्था/व्यक्ती विशेषतः दिवाळी व उन्हाळी सुट्ट्यांच्या कालावधीत गिर्यारोहण व ट्रेकिंग इत्यादींच्या मोहिमा / कॅम्पस् आयोजित करतात. असे कॅम्प / मोहिमा / सहली

आयोजित करणाऱ्या संस्था / व्यक्तिकडे कोणत्याही प्रकारचा परवाना नसतो. त्यामधील कित्येकांकडे या क्षेत्रातील प्रशिक्षण / अनुभव नसतो. त्यांची कोणत्याही शासकीय यंत्रणेकडे नोंदणीही केलेली नसते. त्यामुळे अशा संस्था / व्यक्ती यांनी काढलेल्या मोहिमा / आयोजित केलेले कॅम्पस् या बदल शासकीय यंत्रणेकडे कुठल्याही प्रकारची माहिती उपलब्ध नसते व त्यामुळे त्यांच्यावर कोणत्याही प्रकारे नियंत्रण ठेवणे शक्य होत नाही. यामध्ये अननुभवी / अप्रशिक्षित संस्था / व्यक्तींनी काढलेल्या अशा मोहिमांमुळे जनतेचे नुकसान होते. जनतेला अशा संस्था / व्यक्तींच्या अज्ञानाची जाणीव नसते व त्यामुळे अशा मोहिमांवर अपघात घडल्यास / आकस्मिक परिस्थिती उद्भवल्यास एखाद्याला प्राणास मुकावे लागते. या प्रकारांना आळा घालण्यासाठी अशा संस्था / व्यक्ती यांचेसाठी पुढील प्रमाणे नियम करण्यात येत आहेत. अशा प्रकारच्या संस्थांनी खालील बाबीची पूर्तता करणे आवश्यक आहे :-

- साहसी क्रीडा प्रकारातील ट्रेकींग, माऊंटनिअरींग, स्किईंग, स्नो बोर्डिंग, पॅरासेलींग, हॅंगग्लायडींग, पॅराग्लायडींग, जलक्रीडा इ. च्या मोहिमा / कॅम्पस् / खेळ आयोजित करणाऱ्या सर्व संस्थांनी / व्यक्तींनी, सदर संस्था / व्यक्ती ज्या जिल्ह्यातील असेल त्या जिल्ह्याच्या, जिल्हा क्रीडा अधिका-याच्या अध्यक्षतेखाली नेमलेल्या समितीकडे नोंदणी (Registration) करणे आवश्यक राहिल. या समितीचा रचना पुढील प्रमाणे असेल :-

अ.क्र.	पदनाम	दर्जा
१	जिल्हा क्रीडा अधिकारी	अध्यक्ष
२	संबंधित महसूल विभागातील, प्रादेशिक व्यवस्थापक, महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळ	सदस्य
३	जिल्हा क्रीडा अधिकाऱ्याने नामनिर्देशित केलेले जमिनीवरील साहसी क्रीडा प्रकार, जल साहसी क्रीडा प्रकार व हवाई साहसी क्रीडा प्रकारातील नामनिर्देशित केलेल्या प्रत्येकी दोन तज्ञ व्यक्ती.	सदस्य (एकुण ६)

वरील प्रमाणे नोंदणी न करता जी संस्था / व्यक्ती साहसी क्रीडा प्रकारच्या मोहिमा खेळ कॅम्पस आयोजित करेल तिच्या विरुद्ध भारतीय दंड संहिता (IPC), मुंबई पोलिस अधिनियम व ग्राहक संरक्षण अधिनियम इत्यादी मधील तरतूदीनुसार कायदेशीर कारवाई करण्यात येईल.

- वर नमुद जिल्हा समित्यांवर नियंत्रण ठेवणे व त्यासाठी विनियम तयार करण्याकरीता राज्य स्तरावर खालील प्रमाणे एक शिखर समिती स्थापन करण्यात येत आहे.

अ.क्र.	पदनाम	दर्जा
१.	आयुक्त (क्रीडा), महाराष्ट्र शासन, पुणे	अध्यक्ष
२.	सह व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळ, मुंबई	सदस्य
३.	आयुक्त क्रीडा यांनी जमिनीवरील साहसी क्रीडा प्रकार, हवाई साहसी क्रीडा प्रकार व जल साहसी क्रीडा प्रकारातील नामनिर्देशनाने नियुक्त करावयाच्या प्रत्येकी दोन तज्ञ व्यक्ती	सदस्य (एकुण सहा)

३. अशा संस्था / आयोजकाकडील कर्मचारी / मार्गदर्शक / प्रशिक्षक यांची पात्रता आणि आवश्यक साधन सामुग्री.

(एक) अशा मोहिमांचे नेतृत्व करणाऱ्याकडे भाग घेणाऱ्या प्रशिक्षकांकडे / व्यक्तींकडे किंवा अशा साहसी क्रीडा प्रकाराच्या शिबिरात स्वतःहून शिकविण्याऱ्याकडे किंवा एखाद्या संस्थेच्या / संघटनेच्या / व्यक्तीच्या वतीने शिकविणाऱ्याकडे संबंधित क्रीडा प्रकाराचे मान्यताप्राप्त प्रशिक्षण संस्थेचे प्रमाणपत्र असणे आवश्यक राहिल. अशा प्रशिक्षण संस्थांची यादी या शासन निर्णयासोबतच्या जोडपत्र-१ मध्ये दिलेली आहे. मात्र ही अट अशा मोहिमांमध्ये सहाय्य / मदत करण्यासाठी घेतलेल्या स्थानिक मार्गदर्शक (local guides) हमाल / शेर्पां यांना लागू होणार नाही.

(दोन) या शासन निर्णयाच्या परिच्छेद -१ मध्ये नमूद जिल्हा समिती त्यांच्याकडे नोंदणी झालेल्या संघटना / संस्थाकडील सुरक्षा पद्धतीचा आढावा घेईल.

(तीन) अशा मोहिमा आयोजित करणाऱ्या संस्था / व्यक्ती यांनी मोहिमांमध्ये भाग घेणाऱ्यांना मान्यता प्राप्त प्राधिकाऱ्यांनी यथोचितरित्या प्रमाणित केलेली वैयक्तिक बचाव / संरक्षण साधन सामुग्री (Personal Protective Equipment) दिली असल्याची खात्री करणे आवश्यक राहिल. त्यांनी अशा मोहिमांमध्ये वापरण्यात येणारी अन्य आवश्यक साधन सामुग्री यथोचितरित्या प्रमाणित केलेली आहे, याची खात्री केली पाहिजे. अशा मोहिमांसाठी वापरण्यात येणारी साधन सामुग्री, तिचा प्रकार, दर्जा इत्यादी तपशील सोबतच्या जोडपत्र -२ मध्ये दर्शविला आहे.

- (चार) अशा मोहिमा आयोजित करणाऱ्यांनी जर मोहिमेचा कालावधी १ दिवसापेक्षा अधिक असेल व शिजवलेल्या अन्नासाठी काही सोयी सुविधा उपलब्ध नसतील तर स्वयंपाक करण्यासाठी साधन सामुग्री जसे रॉकेल, एलपीजी गॅस इ. बरोबर घेऊन जावे.
- (पाच) अशा क्रीडा प्रकाराचा गट नेता मान्यता प्राप्त संस्थेचा प्रमाणित प्रथमोपचार सहाय्यक (certified first aider) असला पाहिजे आणि जर गट नेत्याकडे असे प्रमाणपत्र नसेल तर अशी मोहिमा आयोजित करणाऱ्या संघटकांनी असे प्रमाणपत्र धारण केलेली व्यक्ती त्या गटाबरोबर असेल हयाची खात्री केली पाहिजे. अशा कोर्सेस घेण्याऱ्या संस्थांची माहिती जोडपत्र-१ मध्ये दिली आहे.
- (सहा) जर, ट्रेक / मोहिमा / शिबिर (camp) ३००० मीटरपेक्षा अधिक उंचीवर आयोजित केलेले असेल तर अशा मोहिमा / ट्रेक्स / शिबिरे आयोजित करण्याऱ्या सर्व संस्था / संघटना / व्यक्ती यांनी त्यामध्ये भाग घेणाऱ्या प्रत्येकाकडून पात्र वैद्यकीय व्यावसायिकाकडून वैद्यकीय फीटनेसचे प्रमाणपत्र घ्यावे.
- (सात) अशा मोहिमा आयोजित करणाऱ्यांनी त्यामध्ये भाग घेणाऱ्या सर्वांची यादी करणे आवश्यक राहिल. ज्यामध्ये त्याचे नाव, पूर्ण पत्ता, संपर्काचा तपशिल, आणीबाणीतील संपर्काचा तपशील इ. माहितीचा समावेश असला पाहिजे.
- (आठ) अशा मोहिमांच्यावेळी आवश्यक ती औषधे, साधनसामग्रीसह पात्र वैद्यकीय व्यावसायिकास नेमणे उचित राहिल. मात्र व्यवहार्यदृष्ट्या पथका सोबत वैद्यकीय व्यवसायी नेणे शक्य नसेल तर सदर बाब अशा मोहिमांमध्ये भाग घेणाऱ्या सर्वांच्या लेखी निदर्शनास आणून देवून त्यामुळे उद्भवणारे धोके त्यांना स्पष्ट करणे आवश्यक राहिले व तसे त्यांचे लेखी संमतीपत्र घेण्यात यावे.
- (नऊ) सर्व आयोजकांनी अशा मोहिमांचे सत्य व खरे स्वरूप तसेच त्यासाठी केलेली व्यवस्था अशा मोहिमांतील अडचणी / धोके याचा खराखुरा तपशिल त्यामध्ये भाग घेणाऱ्यांना नाव नोंदणीपूर्वी उपलब्ध करून दिला पाहिजे.
- (दहा) अशा सर्व आयोजकांकडे आपात्कालीन प्रसंगी करावयाच्या उपाययोजनांचा लेखी तपशिल असला पाहिजे. याबाबतच्या मार्गदर्शक सूचना सोबतच्या जोडपत्र-३ मध्ये दिलेल्या आहेत.

(अकरा) अशा मोहिमांमध्ये भाग घेणाऱ्यांचे आवश्यक व पुरेसे विम्याचे संरक्षण संपूर्ण मोहिमेच्या कालावधीसाठी घेतलेले आहे, याची आयोजकांनी खात्री करणे आवश्यक राहिल व त्याचा तपशिल भाग घेणाऱ्यांना उपलब्ध करून दिला पाहिजे.

(बारा) जेथे अशा मोहिमा शिबिरे, ट्रेक्स आयोजित केले जातील त्या राज्यातील / देशातील सक्षम प्राधिकाऱ्यांची त्यासाठी संबंधित आयोजकांनी आवश्यकतेनुसार पूर्वपरवानगी घेणे आवश्यक राहिल.

(तेरा) ३००० मीटर किंवा त्यापेक्षा जास्त उंचीच्या गिर्यारोहण मोहिमेसाठी १६ वर्षाखालील मुलामुलींना सहल आयोजकांना नेता येणार नाही.

(चौदा) विविध साहसी क्रीडा प्रकाराबाबतच्या मार्गदर्शक सूचना सोबत जोडपत्र-४ मध्ये दिलेल्या आहेत.

(पंधरा) आयोजित करण्यात येणाऱ्या साहसी क्रीडा मोहिमांची माहिती, संबंधित संस्था, संघटना व व्यक्ती यांनी जेथे नोंदणी केली आहे. त्या जिल्हा क्रीडा अधिकाऱ्यांना देणे आवश्यक राहिल.

(सोळा) या शासन निर्णयान्वये दिलेल्या मार्गदर्शक सूचनांचा साहसी क्रीडा मोहिमा आयोजित करणाऱ्यांनी अवलंब करणे आवश्यक राहिल. सदर नियमावली/ मार्गदर्शक सूचनांचा भंग करणाऱ्या संस्था / व्यक्ती यांच्यावर कायदेशिर कारवाई करण्यात येईल. तसेच त्यांची नोंदणी रद्द करण्याचा अधिकार जिल्हा समितीस राहिल.

४. नोंदणीची कार्यपद्धती :- नोंदणी केलेल्या संस्था / आयोजक / व्यक्ती हे मान्यता प्राप्त साहसी प्रकार त्यांच्या नोंदणीच्या वैध कालावधीत पार पाडू शकतील.

जिल्हा क्रीडा समितीकडे नोंदणी करण्यासाठी नोंदणी फी ₹. १०००/- राहिल.

सर्व संबंधितांना सूचित करण्यात येते की, साहसी क्रीडा प्रकार आयोजित करणाऱ्या संस्था / आयोजक / व्यक्ती यांनी जिल्हा समितीकडे हा शासन निर्णय निर्गमित झाल्यापासून ३ महिन्यांच्या आत नोंदणी करणे आवश्यक राहिल. त्यासाठी त्यांनी जिल्हा क्रीडा अधिकारी यांच्याकडे या शासन निर्णयानुसार आवश्यक ती सर्व कागदपत्रे / प्रमाणपत्रे यासह सविस्तर अर्ज करावा.

५. सदर शासन निर्णय शालेय शिक्षण व क्रीडा विभागाच्या सहमतीने निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१४०६१९१५३७५४४७२३ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(दि.वा.दळवी)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१. मा.राज्यपाल यांचे प्रधान सचिव,
२. मा.मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव,
३. मा. उपमुख्यमंत्री यांचे सचिव,
४. मा.अध्यक्ष, महाराष्ट्र विधान सभा यांचे सचिव,
५. मा.सभापती, महाराष्ट्र विधान परिषद यांचे सचिव,
६. सर्व मा.मंत्री / मा.राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव
७. सर्व विधानसभा सदस्य, महाराष्ट्र विधान सभा
८. सर्व विधानपरिषद सदस्य, महाराष्ट्र विधान परिषद
९. मुख्य माहिती आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
१०. आयुक्त, राज्य माहिती आयोग (सर्व)
११. मुख्य सचिवांचे वरिष्ठ स्विय सहायक
१२. प्रबंधक, उच्च न्यायालय(मूळ शाखा) मुंबई
१३. प्रबंधक, उच्चन्यायालय (अपील शाखा) मुंबई
१४. अपर मुख्य सचिव (पर्यटन), मंत्रालय, मुंबई
१५. सचिव (क्रिडा), शालेय शिक्षण व क्रिडा, मंत्रालय, मुंबई
१६. सर्व अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव/ सचिव

१७. प्रधान सचिव, महाराष्ट्र विधान मंडळ सचिवालय, मुंबई
१८. प्रबंधक, लोकआयुक्त व उप लोकआयुक्त यांचे कार्यालय, मुंबई
१९. सर्व विभागीय आयुक्त,
२०. सर्व जिल्हाधिकारी
२१. सर्व जिल्हा परिषदांचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी
२२. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळ, मुंबई
२३. आयुक्त, क्रिडा व युवक सेवा, पुणे
२४. सह व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळ, मुंबई
२५. सर्व जिल्हा क्रिडा अधिकारी
२६. सर्व प्रादेशिक व्यवस्थापक, महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळ
२७. अध्यक्ष/ सचिव, अखिल महाराष्ट्र गिर्यारोहक महासंघ, २०६, शिल्पीन सेंटर, ४० जी.डी.आंबेडकर मार्ग, वडाळा, मुंबई - ४०० ०३१
२८. संचालक, इंडियन माऊंटेनिअरींग फेडरेशन, नवी दिल्ली
२९. श्री.अनिल जयराम महाजन, जिवदानी दर्शन, अरुणोदय नगर, वीर सावरकर मार्ग, मुलुंड (पूर्व) मुंबई ४००० ०८१
३०. श्री.आनंद अगरवाल, १७ अे डॉ.बी.आय.रोड, सी क्रेस्ट बिल्डींग, ६ वा मजला, मुंबई ४०० ००६
३१. मेसर्स सह्याद्री अँडव्हेचर फाऊंडेशन १८०८, सदाशिव पेठ, देशमुख वाडी, पुणे विद्यार्थी गृहाजवळ, पुणे ३०
३२. श्री. प्रदीप बोकरे, १०८, शुभलाभ बिल्डींग, लॅब विंग, ११ वा मजला, केळकर कॉलेज, मुलुंड (पूर्व) मुंबई ४०० ०८१

जोडपत्र — एक

(शासन निर्णयातील परिच्छेद-३.१ पहावा)

साहसी क्रिडा प्रकारांसाठी प्रशिक्षण संस्था :

(A) बेसिक अँड अँडव्हान्स माऊंटनिअरिंग कोर्स :-

१. नेहरु इन्स्टिटयुट ऑफ माऊंटनिअरिंग, जिल्हा उत्तरकाशी, उत्तराखंड.
२. हिमालयीन माऊंटनिअरिंग इन्स्टिटयुट, दार्जिलींग, पश्चिम बंगाल.
३. अटल बिहारी वाजपेयी इन्स्टिटयुट ऑफ माऊंटनिअरिंग अँड अलाईड स्पोर्ट्स, मनाली, हिमाचल प्रदेश.
४. जवाहर इन्स्टिटयुट ऑफ माऊंटनिअरिंग अँड विन्टर स्पोर्ट्स, पहलगाम, जम्मू व काश्मिर.

(B) बेसिक अँड अँडव्हान्स रॉक क्लायम्बिंग कोर्स :-

१. गिरीविहार माऊंटनिअरिंग क्लब, मुंबई.
२. एक्सप्लोरर्स अँड अँडव्हेंचर्स क्लब, मुंबई.
३. गिरीप्रेमी माऊंटनिअरिंग क्लब, पुणे.

(C) बेसिक अँड अँडव्हान्स फस्ट एड कोर्स :-

१. रेड क्रॉस.
२. सेंट जॉन अँड्युलन्स.
३. होमगार्डस्.

(D) प्रथमोपचार कोर्स :-

१. वॉल्डरनेस मेडिसिन इन्स्टिटयुट ऑफ एनओएलएस, रानीखेत.
२. राष्ट्रीय लाईफ सेव्हिंग सोसायटी, पुणे.

३. सिम्बॉयसिस हेल्थ इन्स्टिट्युट, पुणे.

(E) आऊटडोर लिडरशिप कोर्स :-

१. नंदादेवी आऊटडोर लिडरशिप स्कुल (एनओएलएस इंडिया), रानिखेत.

२. हनिफ सेंटर ऑफ वुडस्टॉक स्कुल, मसुरी.

(F) कोर्स इन आऊटडोर एज्युकेशन / एक्सप्रियन्सिअल लर्निंग

१. आऊटडोर एज्युकेटर्स कोर्स, नंदादेवी आऊटडोर लिडरशिप स्कुल (एनओएलएस इंडिया), रानिखेत.

२. डिप्लोमा इन एक्सप्रियन्सिअल एज्युकेशन अँड प्रॅक्टीस, कावेरी ग्रुप ऑफ इन्स्टीट्युट्स, पुणे.

(G) सर्फ अँड रेस्क्यु कोर्सेस

१) नेहरु इंस्टिट्युट ऑफ माऊंटेनिअरिंग, उत्तर काशि

२) हिमालयीन माऊंटनिअरिंग इन्स्टिट्युट, दार्जिलींग, पश्चिम बंगाल.

३) अटल बिहारी वाजपेयी इन्स्टिट्युट ऑफ माऊंटनिअरिंग अँड अलाईड स्पोर्ट्स, मनाली, हिमाचल प्रदेश.

(H) मेथड ऑफ इंस्ट्रक्शन कोर्सेस

१) नेहरु इंस्टिट्युट ऑफ माऊंटेनिअरिंग, उत्तर काशि

२) हिमालयीन माऊंटनिअरिंग इन्स्टिट्युट, दार्जिलींग, पश्चिम बंगाल.

३) अटल बिहारी वाजपेयी इन्स्टिट्युट ऑफ माऊंटनिअरिंग अँड अलाईड स्पोर्ट्स, मनाली, हिमाचल प्रदेश.

(I) बेसिक अँड अडव्हान्स फर्स्ट एड कोर्सेस

१. रेड क्रॉस (इन मल्टिपल लोकेशन्स)

२. सेंट जॉन अँम्ब्युलन्स (इन मल्टिपल लोकेशन्स)

३. होमगार्डस् (इन मल्टिपल लोकेशन्स)

शासन निर्णय क्र. न्यायप्र-०७/प्र.क्र.४९८/भाग-२/पर्यटन, दि.२६ जून, २०१४ चे

जोडपत्र - २

Equipment, Storage, Maintenance and Inspection

The Organization shall implement mechanism to maintain its equipment. This shall include Preventive Maintenance, Storage Conditions, Frequency and mechanism for Inspection of equipment, replacement criteria, method for disposal of outdated and damaged equipment and criteria for Quality Purchases.

१. The details of Equipment used for the activity is as follow:

Sr. No.	Type of equipment	Category	Material	Standard
१	Connectors {Carabiner (Plain gate, Lock gate)}	PPE (Technical Equipment)	Metal (Aluminum, Carbon Steel & Stainless Steel)	EN१२२७५, UIAA १२१
२	Rock Piton	PPE (Technical Equipment)	Metal (Carbon steel, Titanium, & Stainless steel)	EN५६९, UIAA १२२
३	Nut (Climbing)	PPE (Technical Equipment)	Metal (Aluminum, Titanium & others)	EN१२२७०, UIAA १२४
४	Hex-centric	PPE (Technical Equipment)	Metal (Aluminum, Titanium & others)	EN१२२७०, UIAA १२४
५	Spring loaded cramming devices (SLCD)	PPE (Technical Safety Equipment)	Metal (Aluminum, Titanium)	EN १२२७६, UIAA १२५
६	Dynamic Rope	PPE (Technical	Textile	EN ८९२, UIAA१०१

	(climbing Rope)	Equipment)		
၅	Static ropes	PPE (Technical Equipment)	Textile	EN ၅၆၃၅, UIAA ၅၀၇
၆	Quick draws (Q.D.S)	PPE (Technical Equipment)	Textile	EN ၅၆၆, UIAA ၅၀၈
၇	Sling/Tape	PPE (Technical Equipment)	Textile	EN ၅၆၆/၅၆၅, UIAA ၅၀၈/၅၀၃
၈	Helmet	PPE (Technical Equipment)	Polymer and Carbon fiber	EN ၁၃၈၅၃, UIAA ၅၀၆
၉	Basic Belay Devices	Technical Equipment	Metal (Aluminum)	EN(IN PREPARATION), UIAA ၅၃၀
Sr. No	Type of equipment	Category	Material	Standard
၁၀	Rappel Devices (Fig of ‘J’descenders)	Technical Equipment (friction)	Metal (Aluminum, Titanium)	EN(IN PREPARATION), UIAA ၅၃၅

୧୪	Pulleys	Technical Equipment	Metal (Aluminum)	EN ୧୨୨୭୮, UIAA ୧୨୭
୧୫	Nut tool / Nut key	Technical Equipment	Metal (Carbon steel, Titanium)	Not applicable
୧୬	Rock climbing Shoes	Non Technical Equipment	Textile (leather) and Rubber	Not applicable
୧୭	Chalk	Non Technical Equipment	Magnesium carbonate	Not applicable
୧୮	Sleeping Bags	Non Technical Equipment	Textile	Not applicable
୧୯	Tents	Non Technical Equipment	Textile	Not applicable

Note ୧ – PPE – Personal Protection Equipment

Note ୨ – All the PPE equipments should be UIAA/EN/CE standards.

Equipments mentioned above are suggestive.

It should be selected as per the need of the event.

୨. Storage of Equipment

All technical equipment used in the delivery of Adventurous Activities must be designated as 'Fit for Purpose' by an appropriately qualified 'technical advisor'. In addition, following care must be taken for storage of equipment.

- a. It should be used and stored in accordance with the manufacturer's recommendations.
- b. It should be visually checked by a qualified person on each occasion before they are used.
- c. The use of the equipment should be monitored and recorded in a log book.
- d. It should be tested periodically.
- e. Proper records relating to each equipment in the store must be maintained. These records should include – Date of purchase, Discard date (shelf or usage life as per manufacturer's guidelines), Checking and testing policy, Checking & testing records, Name and signature of person carrying out checks & tests.
- f. It should be stored in a well-ventilated area out of direct sunlight (UV).
- g. Any contact with harsh or corrosive substances (e.g. acids) is prohibited. If you have a doubt, retire your equipment.
- h. Never store gear in a damp place where mold can develop (damp closets, bags and waterproof containers with moisture inside). For long-distance travel, beware of moisture in containers during transit, in ports or airports, especially in salty environments.

3. Maintenance of Equipment

In broad terms this can be divided into:

3.1. Non-technical equipment

Camp cookware, waterproofs, hats, gloves, walking boots, rucksacks, fleece tops and bottoms, orienteering kit, maps & compasses.

Management of non technical equipment can be a relatively easy if time consuming task i.e. cleaning and

drying after use, carrying out small repairs or making decisions on when to discard /replace items when they have reached the end of their useful life. The condition of non-technical items may have implications for the comfort of the user but should not have major safety implications. An individual without high levels of experience or technical skill could reasonably make decisions on the item's suitability.

3.2. Technical equipment including Personal Protective Equipment (PPE) must adhere to EN/UIAA standards.

Mountain Sports: Harnesses, ropes and other climbing gear including equipment for artificial rock walls and all associated equipment.

Any other equipment designed for adventurous activities in which specialist training is normally required.

Technical equipment needs regular maintenance over and above the checks carried out prior to or after each use. Items may need adjustment by a qualified person before each use and for some items (e.g. climbing ropes), careful logging of each use. Failure or inappropriate use of an item is likely to have a direct impact on the safety of the individual user. The management of technical equipment requires a higher level of skill, knowledge and experience and should only be undertaken by individuals who are trained and qualified in the activity that the equipment relates to and/or have had technical training in relation to the specific tasks involved in its maintenance and management.

3.3. Washing

Recommendations for washing are indicated for each product family.

3.8. Drying

3.8.1. Remove your gear from packs after each activity, even if cleaning isn't necessary.

3.8.2. Let all your gear air-dry away from UV sources (ultraviolet rays).

3.8.3. Avoid proximity to heat sources such as direct sunlight, wood fires, or a radiator

8. Inspection

The inspection of equipment should be done with the manufacturer technical notice (recommendation)

8.9. Historical Checks:

The results of this PPE inspection are provided to you subject to the condition that the components to be inspected do not come into any of the categories listed below, any of which would require systematic rejection of the component, namely:

- i. Component has undergone modification or alteration outside the manufacturer's production units.
- ii. Component has received forces from a fall of factor 9 or more.
- iii. Component has been used in temperatures of less than -80°C or greater than $+120^{\circ}\text{C}$.
- iv. Component has exceeded its lifetime.

The inspector accepts no responsibility in the case of omission or inaccuracy in the information concerning the checking of the components history, which must be done by the client.

- i. Visual check of safety components
- ii. Condition of the webbing (cuts, wear, burns, marks, chemical contamination)
- iii. Condition of load-bearing stitching (cut, worn, torn or pulled threads)
- iv. Condition of metal pieces (deformation, marks, cracks, wear, corrosion)
- v. Condition of the adjustment buckles (deformation, marks, cracks, wear, corrosion)

Check of comfort components

- i. Condition of the protection components (string, protective cover) Compatibility check
- i. Condition and compatibility of the connector (see connector

form) Operational check

- i. Operation of adjustment system
- ii. Check of the locking system

8.2. Maintenance of Equipment Log:

Verdict (tick): This product is fit to remain in service (PASS). This product is unfit to remain in service (FAIL)

C: Comment (see below) / G: Good / TM: To Monitor / TR: To Repair / R: Reject

Date of inspection:

Date of next inspection:

Inspected by: (name) on behalf of: (company)

Signature:

9. Retirement Criteria

Retiring products at the end of their lifetime. Organization makes sure to retire your gear when necessary. A product must be retired when:

- i. It is over 90 years old and made of plastic or textiles
- ii. It has been subjected to a major fall or load
- iii. It fails to pass inspection
- iv. Its reliability is in question
- v. Its entire history is not known (e.g. found or second-hand product)
- vi. When it becomes obsolete due to changes in legislation, standards, technique or incompatibility with other equipment, etc.

Warning: destroy retired equipment to prevent further use.

ξ. Verification

- i. Quality of Equipment used
- ii. Equipment Log

जोडपत्र - ३

Risk Management

The Organization shall implement process of Risk management which helps to identify, assess and mitigate or minimize the Risk factor, which is always present in adventure activities. Risk management maximizes the ability to deliver on objectives, promotes sound decision making, works to safeguard participants and organizers including the wellbeing of leaders, instructors and guides and contributes to meeting community and Government expectations for accountable and responsible way of conducting adventure activities.

The Organization shall prepare Emergency Response Plan for high risk activities. The Management shall review and approve 'Emergency handling and Response Plan' prior to commencement of the event or outing.

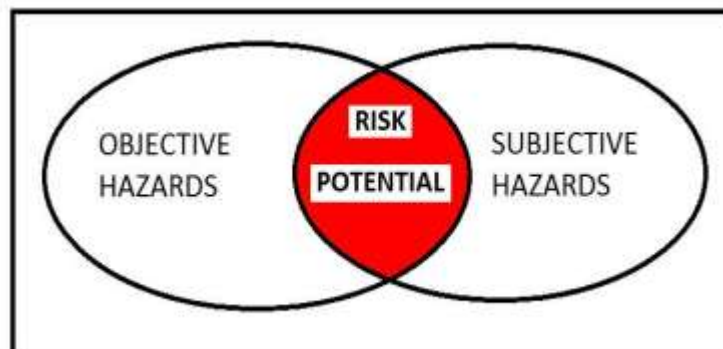
१. Following procedure is recommended for Risk Management:

- i. Define objectives of the program / activity.
- ii. Study a document relevant rules and regulations specific to the country/region where the programme is going to happen. Ensure that all requirements, especially statutory ones, are complied with.
- iii. Identify the potential risks and classify by evaluating consequences of the assessed Risk into categories; Low, Moderate, High, Extreme.
- iv. Risks are further classified as Loss or Damage to Property, Damage to Environment, Personal Physical Injury and Damage and Personal Emotional Injury and Damage.
- v. Determine the acceptance level of Risk involved.

- vi. According to classification of Risk, necessary infrastructure is introduced such as requisite equipment, competent leaders and or instructors. It should also involve necessary external agencies such as Insurance Companies for monetary compensation to limit the monetary damage to the participants and organizers.
 - vii. It is necessary to consistently monitor and document the Emergency Handling Mechanism (mentioned below) is followed during and after the crisis by the overall supervisor.
 - viii. The Analysis of the review is to be communicated to the wider audience in the community to create awareness and to help in avoiding similar situations.
2. All participants and or stakeholders in an activity can be classified into four categories
- i. Novice: almost total lack of knowledge, unaware of possible consequences
 - ii. Apprentice: basic awareness, but needs guidance for decision making
 - iii. Competent: has enough knowledge to take routine decisions but may need directions in crisis.
 - iv. Expert: Competent and has sufficient knowledge and confidence to guide the Risk Management Procedures; can plan for and prevent adverse consequences
3. Risk Management is further complemented by setting criteria for participation and conduction of a program / activity:

Level of Risks Involved	Accepted level of Competency for Participation	Types of Activities with involved Risk Levels
Low	Novices and Apprentices need to be accompanied by Competent and Experts in a fixed predetermined ratio	For Example easy short or multiday treks, Adventure camps, easy high altitude treks etc

Moderate	Novices and Apprentices need to be accompanied by Competent and Experts in a fixed, predetermined but higher ratio	e.g. Moderately difficult Short or Multiday Treks, High Altitude Treks, Rock climbing Courses, Easy Rock Climbing Expeditions etc.
High	Novices are completely excluded. Few Apprentices accompanied by Competent and Experts in a fixed predetermined ratio	e.g. Difficult Short or Multiday Treks, High Altitude Treks, Rock Climbing Expeditions, Mountaineering Expeditions etc.
Extreme	Novices and Apprentices are completely excluded. Competent are accompanied by one or two Experts.	Very Difficult Rock climbing or Mountaineering Expeditions etc.

जोडपत्र-४

(१) माऊंटेरिंग मोहिमेसाठी किमान मुलभूत मानके.

Indian Mountanering Foundation यांना भारत सरकारने दिलेल्या अधिकारानुसार सदर संस्था देशातील माऊंटेनिअरिंगच्या मोहिमेवर लक्ष देते. जे सहल आयोजक माऊंटेनिअरिंगच्या मोहिमा ज्या ६००० मीटर किंवा त्या पेक्षा अधिक शिखरांसाठी नेत असतील त्यांनी इंडियन माऊंटनिअरिंगच्या मार्गदर्शक सूचनांचे वेळोवेळी पालन करणे आवश्यक आहे.

१) मार्गदर्शक व प्रशिक्षक

या मोहिमांचे नेतृत्व करणारे मार्गदर्शक व प्रशिक्षक यांचेकडे कमीत कमी खालील प्रमाणपत्र असणे आवश्यक राहिल.

१. (IMF) द्वारे अथवा सोबतच्या जोडपत्र १ मध्ये नमूद संस्थेद्वारे आयोजित केलेले कमीत कमी १६ तासांचे (२ दिवसाचे) प्रथमोपचाराबाबत प्रशिक्षण पूर्ण केलेले असणे आवश्यक आहे.

२. प्रत्येक पथका सोबत केंद्र / राज्य शासनाची मान्यता असलेल्या खालील पैकी एका संस्थेचे ॲडव्हान्स माऊंटनिअरिंग कोर्स केल्याचे प्रमाणपत्र आवश्यक आहे :

१. नेहरु इन्स्टिट्यूट ऑफ माऊंटनिअरिंग जिल्हा उत्तरकाशी, उत्तराखंड .
२. हिमालयीन माऊंटनिअरिंग इन्स्टिट्यूट, दार्जिलींग, पश्चिम बंगाल.
३. अटल बिहारी वाजपेयी, माऊंटनिअरिंग ॲण्ड अलाईड स्पोर्ट्स, मनाली, हिमाचल प्रदेश.
४. जवाहर इन्स्टीट्यूट ऑफ माऊंटनिअरिंग ॲण्ड विन्टर स्पोर्ट्स पहलगाम, जम्मू व काश्मिर.

३. या शिवाय सदर मार्गदर्शक / प्रशिक्षकाकडे त्यांनी ६००० मिटर आणि त्यावरील उंचीवरील गिर्यारोहण मोहिमेमध्ये काम केल्याचा ३ वर्षांचा आणि गिर्यारोहण गटाला स्वतंत्रपणे मार्गदर्शन करण्याचा आणि बचाव काम करण्याची क्षमता आहे, असे इंडियन

माऊंटेनिअरिंग फाऊंडेशनद्वारे मान्य संस्थेचे किंवा केंद्रीय पर्यटन मंत्रालयाने मान्यता

दिलेल्या सहलीच्या आयोजकांचे प्रमाणपत्र असणे आवश्यक आहे.

४. त्यांनी गिर्यारोहणाबाबतचे प्राधिकृत अभिलेख ठेवणारे लॉग बुक ठेवणे आवश्यक आहे.

२) साधन सामुग्री :-

गिर्यारोहण मोहिमा राबविणाऱ्यांकडे आवश्यक साधन सामुग्री असणे आवश्यक राहिल.

त्याचा तपशिल जोडपत्र -२ मध्ये कृपया पहावा. त्याच बरोबर पुढील साधनसामुग्रीही असणे आवश्यक राहिल.

१. या मोहिमेसाठी वापरण्यात येणारे दोर २५ केएन (२.५ टनस्) चा भार पेलणारे असावेत.
२. गिर्यारोहक मोहिमेत भाग घेणाऱ्या ऑपरेटर आणि मोहिमेचे नेतृत्व करणाऱ्याला विशिष्ट प्रकारे डिझाईन केलेल्या दोरखंडाचे, त्याच्या प्रकारांचे, त्याचा वापराचे संपूर्ण ज्ञान असणे आवश्यक राहिल. भारतीय बनावटीने रोप सक्षम प्राधिकरणाने प्रमाणित केले असल्याशिवाय वापरू नयेत.
३. गिर्यारोहणासाठी वापरण्यात येणारी साधन सामुग्री बऱ्याच प्रकारची असूनही गिर्यारोहण मोहिम राबविणाऱ्या ऑपरेटर आणि इन्फ्रास्ट्रक्चर यांना त्याचे पूर्ण ज्ञान असणे आवश्यक आहे.
४. गिर्यारोहणाची साधन सामुग्री ही वापरा आणि नष्ट करा (Wear and Tear) अशा प्रकारची असली पाहिजे आणि प्रत्येक वापरापूर्वी त्याची तपासणी होणे आवश्यक आहे. चुकीच्या पद्धतीने त्याची साठवणुक आणि वापर यामुळे अशी साधन सामुग्री निष्फळ ठरते त्यामुळे ऑपरेटर आणि प्रशिक्षकांना त्याबाबतचे सुयोग्य ज्ञान असणे गरजेचे आहे.

३) निरीक्षण आणि परिरक्षण :-

अशा साधन सामुग्रीचे निरीक्षण आणि परिरक्षण त्याबाबतचे सुयोग्य ज्ञान असणे आणि ते प्रशिक्षित व्यक्तिकडून होणे आवश्यक असून अशा निरीक्षकाने किमान मार्गदर्शक / प्रशिक्षका इतकी पात्रता धारण करणे आवश्यक आहे. साधन सामुग्रीचा वापर करण्यापूर्वी त्याचे मुलभूत आणि सविस्तर निरीक्षण नियमीतरित्या करणे आवश्यक आहे.

गिर्यारोहण मोहिमा राबविणाऱ्यांनी Standard Operator Procedure ठरवून घेणे आवश्यक आहे आणि तो आयएमएफ कडून वेळोवेळी तपासून घेतला पाहिजे.

४) विहित संचालन प्रणाली (SOP) मध्ये खालील बाबींचा समावेश असणे आवश्यक आहे :

अ) अशा मोहिमेवर पुरेसे प्रमाणित मार्गदर्शक आणि मदतनीस तसेच साधन सामुग्री प्ररेशा प्रमाणात असणे आवश्यक आहे .

आ) अशा मोहिमेवर शक्यतो अनुभवी डॉक्टर असले पाहिजेत, परंतु तेथे कमीत कमी वैद्यकिय मदत पुरविणाऱ्याला प्रत्येक व्यवस्थेचे ज्ञान असणे आवश्यक आहे. आणिबाणीच्या प्रसंगी निर्वासन सहाय्य देतांना आगाऊ व्यवस्था करण्यातआली पाहिजे.

इ) गिर्यारोहणाची जाहिरात देतांना त्यामध्ये असलेल्या अडचणी आणि धोके याबाबतचे खरे चित्र स्पष्ट करणे आवश्यक असून अशक्य गोष्टींची खात्री देण्याचे टाळावे.

ई) अशी मोहिम जर वाणिज्यिक स्वरुपाची असेल तर मार्गदर्शक पथकाची चरित्रात्मक माहितीचा (Biographical Information) समावेश करण्यात यावा. याबाबतच्या मार्गदर्शक सूचना पुढे दिलेल्या आहेत.

५) दस्तऐवजा बाबत :-

गिर्यारोहण मोहिम आखणाऱ्या संस्थेकडे कमीत कमी खालील दस्तऐवज असणे आवश्यक

आहे :

१. सर्व मार्गदर्शक आणि प्रशिक्षक यांचा पूर्ण तपशिल ज्यामध्ये प्रमाणपत्राची प्रत, मोहिमेच्या अनुभवाचे अभिलेख आणि भाग घेणाऱ्यांना दिलेल्या माहितीचा समावेश असेल.
२. चालू मोहिमेच्या परवानग्या व अनुज्ञप्तींच्या सर्व प्रती.
३. ओळखपत्राच्या प्रती, विमा काढल्याचे कागदपत्र आणि भाग घेणाऱ्यांच्या मार्गदर्शकाच्या आणि प्रशिक्षकाच्या जवळच्या नातलगांचा तपशिल असणे आवश्यक राहिल.
४. Standard Operator Procedur ची प्रत.
५. आकस्मिक संपर्क क्रमांकाची अद्ययावत यादी.
६. भाग घेणाऱ्याच्या विमा पत्राची प्रत तसेच, आकस्मिक प्रसंगासाठी भारतातील संपर्क क्रमांक.

६) धोके कमी करणे (Risk mitigation):-

अति उंचीवरील धोके कमी करण्यासाठी खालील उपाय योजना कराव्यात :

१. प्रवासास सुरुवात करण्यापूर्वी अशा मोहिमेत भाग घेणाऱ्यांची वैद्यकिय तपासणी करून घेण्यात यावी.
२. मोहिमेमध्ये भाग घेणाऱ्या पैकी किमान १ किंवा २ सदस्यांकडे अति उंचीवर जाण्याचा अनुभव असल्याची खात्री करून घ्यावी.
३. Base Camp आणि पर्वतावरील कॅम्प यांच्यामध्ये संपर्कासाठी वायरलेस संच पुरवण्यात यावेत किंवा ते आयएमएफ कडून भाड्याने घेण्यात यावेत.
४. आकाशवाणीवरून हवामानाबद्दल वर्तविण्यात येणाऱ्या अंदाजाबाबतची माहिती हवी असल्यास रेडिओ संच बरोबर आणावेत.

५. पर्यावरण सुरक्षिततेची या कार्यक्रमात अंमलबजावणी करण्यात येत आहे याची खात्री करण्यात यावी जेणे करुन भेट देण्यात येणारे शिखर किंवा तेथील परिसर यांचे नुकसान होणार नाही आणि तो नंतर मोहिमेवर येणारांसाठी स्वच्छ राहील.

७) आग्निबाणी आणि बचाव कार्य (Emergencies and rescues)

१. कार्यरत भागात प्रथमोपचार आणि वैद्यकिय साधन सामुग्री पुरेशा प्रमाणात उपलब्ध असावी. निर्वासन मार्ग आखलेले असावेत आणि त्याची भाग घेणाऱ्या मार्गदर्शक आणि प्रशिक्षक यांना माहिती असावी.
२. Base Camp जवळ निर्वासन / आग्निबाणीबाबतचे सविस्तर कार्य पध्दती दस्त ऐवज स्वरूपात उपलब्ध असावा.
३. तसेच, आकस्मिक सेवा Base Camp जवळपास उपलब्ध असाव्यात जेणे करुन आवश्यक वेळी त्या उपलब्ध होऊ शकतील.

(२) ट्रेकिंग

१) मार्गदर्शक/प्रशिक्षक यांचेसाठी पात्रता :-

ट्रेकिंग मोहिमेवर जाणारा मार्गदर्शक किंवा प्रशिक्षक गिर्यारोहण पथकाचे नेतृत्व करण्याची पात्रता

बाळगणारा असला पाहिजे किंवा त्याच्याकडे पुढील प्रमाणे वैध प्रमाणपत्रे असली पाहिजेत :-

अ) I.M.F. अथवा सोबतच्या जोडपत्रमध्ये नमुद संस्थेचे १६ तासाचे (२ दिवस)

प्रथमोपचाराचे प्रशिक्षण घेतल्याचे प्रमाणपत्र.

ब) २००० मीटर व त्यावरील उंचीच्या ट्रेकिंगच्या मोहिमेत सहकार्य केल्याचे आणि

ट्रेकिंगच्या गटाला स्वतंत्रपणे मार्गदर्शन करण्यासाठी तो सक्षम आहे असे

इंडियन इन्स्टीटयुट ऑफ माऊंटेरिंग मान्यता प्राप्त सहल आयोजकांनी

दिलेले किंवा कोणत्याही राष्ट्रीय माऊंटेरिंग संस्थेचा बेसिक माऊंटेरिंग कोर्स

पुर्ण केलेला असल्याचे प्रमाणपत्र असले पाहिजे.

क) त्याच्याकडे ट्रेकिंगच्या अनुभवाचा पुराव्यासह अभिलेख ठेवलेले लॉग बुक असले पाहिजे.

२) साधनसामग्री (Equipment) चा तपशिल जोडपत्र २ मध्ये दिलेला आहे.

- १) ट्रेकिंगसाठी लागणारे तंबू इत्यादी साधन सामग्री ज्या प्रदेशात ती वापरावयाची आहे त्याच्यासाठी योग्य अशी असणे आवश्यक आहे.
- २) प्रत्येक साधन सामग्री त्याचा वापर करण्यापूर्वी तपासण्यात यावी आणि ती वापरानंतर नष्ट करण्यात यावी.

३) निरीक्षण व परिक्षण (Inspection & Maintenance) :-

दस्तऐवजा बाबत :-

गिर्यारोहण मोहिम आखणाऱ्या संस्थेकडे कमीत कमी खालील दस्तऐवज असणे आवश्यक

आहे :

१. सर्व मार्गदर्शक आणि प्रशिक्षक यांचा पूर्ण तपशिल ज्यामध्ये प्रमाणपत्राची प्रत, मोहिमेच्या अनुभवाचे अभिलेख आणि भाग घेणाऱ्यांना दिलेल्या माहितीचा समावेश असेल.
२. चालू मोहिमेच्या परवानग्या व अनुज्ञप्तीच्या सर्व प्रती.
३. ओळखपत्राच्या प्रती, विमा काढल्याचे कागदपत्र आणि भाग घेणाऱ्यांच्या मार्गदर्शकाच्या आणि प्रशिक्षकाच्या जवळच्या नातलगांचा तपशिल असणे आवश्यक राहिल.
४. Standard Operator Procedure ची प्रत.
५. आकस्मिक संपर्क क्रमांकाची अद्ययावत यादी.
६. भाग घेणाऱ्याच्या विमा पत्राची प्रत तसेच, आकस्मिक प्रसंगासाठी भारतातील संपर्क क्रमांक.

नियत संचालन प्रणाली (Standard Operating System) आणि कार्यपद्धतीबाबत सूचना :

ट्रेक आयोजित करणाऱ्या संस्था वापरात असलेल्या कार्यपद्धतीबरोबरच, मोहिमेत भाग घेणा-या सदस्यांची पात्रता/योग्यता, वैद्यकियदृष्ट्या पात्रता आणि अनुभव. विविध परवानग्यासाठीची कार्यपद्धती, ट्रेकिंग क्षेत्रातील प्रवास, कॅम्पसचे परिक्षण, अतिउंचीवरील आजारपण टाकणे सुरक्षिततेचे उपाय, दळणवळण हवामानाचे अहवाल आणिबाणी प्रसंगीची कार्यपद्धती, अपघाताच्यावेळी ट्रेकिंगक्षेत्र रिक्त करणे, घडलेल्या घटना व अपघातांचे अहवाल देणे याबरोबरच नियम संचालन प्रणालीमध्ये (SOP मध्ये) खालील बाबींचाही समावेश करावा.

अ) अशा मोहिमेवर पुरेसे प्रमाणित मार्गदर्शक आणि मदतनीस तसेच साधन सामुग्री प्ररेशा प्रमाणात असणे आवश्यक आहे .

आ) अशा मोहिमेवर शक्यतो अनुभवी डॉक्टर असले पाहिजेत, तेथे कमीत कमी वैद्यकिय मदत पुरविणाऱ्याला प्रत्येक व्यवस्थेचे ज्ञान असणे आवश्यक आहे. आणिबाणीच्या प्रसंगी निर्वासन सहाय्य देतांना आगाऊ व्यवस्था करण्यातआली पाहिजे.

इ) वैद्यकीय मदतीसाठी आगाऊ व्यवस्थेचे ज्ञान असले पाहिजे.

ई) आणिबाणीच्या प्रसंगी निर्वासन सहाय्य देतांना आगाऊ व्यवस्था करण्यात आलेली पाहिजे.

उ) गिर्यारोहणाची जाहिरात देतांना त्यामध्ये असलेल्या अडचणी आणि धोके याबाबतचे खरे चित्र स्पष्ट करणे आवश्यक असून अशक्य गोष्टींची खात्री देण्याचे टाळावे.

ऊ) अशी मोहिम जर वाणिज्यिक स्वरूपाची असेल तर मार्गदर्शक पथकाच्या चरित्रात्मक माहितीचा (Biographical Information) समावेश करण्यात यावा.

औ) मोहिमेत भाग घेणाऱ्यांना त्यांचा खरा अनुभव, त्याच्या पुष्ट्यर्थ फोटो

दस्तऐवज, वैद्यकिय इतिहास इत्यादिसह उघड केला पाहिजे जेणे करून

मोहिमेच्या आयोजकाला अशा व्यक्तींसाठी आवश्यक ती व्यवस्था करता येईल.

औ) सहलीत भाग घेणाऱ्याला देण्यात येणाऱ्या आगाऊ माहितीमध्ये सुस्पष्ट

मार्गदर्शक सूचना, सामान वाहून नेण्यासाठी केलेली व्यवस्था व त्यास येणारा

खर्च यांची माहिती तसेच, कपडे आणि पुरवण्यात येणारी साधन सामुग्री यांचा

सविस्तर तपशिल देण्यात येईल.

३) दस्तऐवज :-

गिर्यारोहण मोहिम आखणाऱ्या संस्थेकडे कमीत कमी खालील दस्तऐवज असणे आवश्यक

आहे :

१. सर्व मार्गदर्शक आणि प्रशिक्षक यांचा पूर्ण तपशिल ज्यामध्ये प्रमाणपत्राची प्रत, मोहिमेच्या

अनुभवाचे अभिलेख आणि भाग घेणाऱ्यांना दिलेल्या माहितीचा समावेश असेल.

२. चालू मोहिमेच्या प्ररवानग्या व अनुज्ञप्तींच्या सर्व प्रती.

३. ओळखपत्राच्या प्रती, विमा काढल्याचे कागदपत्र आणि भाग घेणाऱ्यांच्या मार्गदर्शकाच्या

आणि प्रशिक्षकाच्या जवळच्या नातलगांचा तपशिल असणे आवश्यक राहिल.

४. Standard Operator Procedur ची प्रत.

५. आकस्मिक संपर्क क्रमांकाची अद्ययावत यादी.

६. भाग घेणाऱ्याच्या विमा पत्राची प्रत तसेच, आकस्मिक प्रसंगासाठी भारतातील संपर्क

क्रमांक.

(३) स्किईंग / स्नो बोर्डिंग :-

भारतामध्ये योग्य त्या सुविधा असलेले स्की क्षेत्र गट कमी असून गुलमर्ग, सोलांग, ललांद, औली इतक्याच ठिकाणी ते आहेत. हे सर्व क्षेत्र हिमालयातील अनपेक्षित बदल होणाऱ्या हवामानाच्या अधीन आहेत. या मोहिमेत भाग घेणाऱ्यांना आयोजकांनी ही सर्व माहिती चौकशीच्या वेळीच देणे आवश्यक आहे.

१) मार्गदर्शक आणि प्रशिक्षक :-

या सहलीत भाग घेणाऱ्या पथकांबरोबर चांगले मार्गदर्शक किंवा सुरक्षा रक्षक यांचेकडे राष्ट्रीय आंतरराष्ट्रीय Skiing किंवा Snow Boarding संस्थांची Advance level MOI प्रमाणपत्र असणे आवश्यक आहे. जर सहल आयोजकांच्या क्षेत्रात स्नो बोर्डिंगचे प्रमाणपत्र उपलब्ध नसेल तर आंतरराष्ट्रीय पात्रतेच्या प्रशिक्षकांचे किंवा स्थानिक स्की संस्थेच्या संचालकांचे पत्र चालू शकेल.

२) साधन सामुग्री :-

ज्यावेळी साधन सामुग्री भाड्यावर घेण्यात आलेली असेल तेंव्हा सहल आयोजकांनी खालील बाबींची खात्री करणे आवश्यक आहे :

१. स्कीची साधन सामुग्री पूर्णतः परिरक्षण करणे, चोख असून ती नियमीतरित्या तपासण्यात येत आहे.
२. साधन सामुग्री जोडण्याचे काम पुरेसा अनुभव असलेल्या कर्मचाऱ्यांकडे सोपविली पाहिजे.
३. भाग घेणाऱ्याचे वय, वजन, उंची आणि सक्षमता तसेच निर्मात्याच्या सूचना विचारात घेऊन बाईंडींग्जस् पुरेशा विचाराने जोडण्यात याव्या.
४. बुट कोरडे असले पाहिजेत आणि त्याचे कोणत्याही प्रकारचे नुकसान झालेले नसावे तसेच बांधणीचे साहित्य पूर्णतः चांगल्या स्थितीत असावे.

५. स्कीज् आणि बुटांचा आकार सहजगत्या ओळखू येईल अशा पध्दतीचे असावेत जेणे करुन भाग घेणारे चुकीचे साहित्य वापरणार नाहीत.
६. सहल आयोजकांनी या अटी व शर्तीचे नियमीतरित्या तपासणी करुन त्याची पूर्तता होत असल्याची खात्री केली पाहिजे आणि विचारणा करण्यात आल्यावर अशी तपासणी केल्याचे पुरावे ते सादर करु शकले पाहिजेत.

३) स्की लिफ्ट्स :-

१. सहल आयोजकांनी लिफ्ट सिस्टमचा नवीन भाग घेणाऱ्यांच्याबाबत वापर केला पाहिजे व लिफ्ट सिस्टमची तपासणी केली पाहिजे.
२. अशा मोहिमेमध्ये भाग घेणाऱ्यांसाठी असलेले पर्यटक निवास वयाच्या गटानुसार योग्य असल्याची तपासणी सहल आयोजकांनी केली पाहिजे.
३. लिफ्टचा वापर करणाऱ्या गटाचा अनुभव आणि वयानुसार सदर लिफ्ट त्यांच्यासाठी योग्य असली पाहिजे.

४) तपासणी व परिरक्षण कार्य पध्दती :-

जे Skiing साधन सामग्री सहल आयोजकांच्या मालकीची असेल तेथे त्यासाठी स्वतंत्र तपासणी आणि परिरक्षणाची व्यवस्था सिझन सुरु होण्यापूर्वी करणे आवश्यक आहे. अशी तपासणी आणि परिरक्षण तज्ञ व प्रशिक्षित व्यक्तींकडून करणे आवश्यक असल्याने प्रशिक्षक हा किमान निरिक्षक दर्जाचा असला पाहिजे. प्रत्येक वापरानंतर मुलभूत तपासणी करणे आवश्यक आहे.

५) नियत संचालन प्रणाली आणि त्याच्या वापरा बाबत सूचना :-

स्की व स्नो बोर्डिंग सहल आयोजकांनी अशी नियत संचालन प्रणाली (SOP) ठेवली पाहिजे की, जी अशा मोहिमात भाग घेणाऱ्या सर्वांना समजू शकेल. या SOP मध्ये पुढील बाबींचा समावेश असेल :

- अ) विशेष स्की पर्यटक निवास / Skiing क्षेत्रात करावयाच्या आणि ठरवावयाच्या बाबी.

आ) स्की लिफ्टस् च्या वापरासाठीची कार्य पदती, वेळ, तुकडीआणि स्थानिक चालीरिती यांची माहिती.

इ) वापरण्यात येणाऱ्या स्की साधन सामग्रीचे निर्मात्याचे माहिती पत्रक.

ई) कमीत कमी कौशल्य, आवश्यक असणारा उतार निश्चित करून त्याचे स्थान दर्शविणे.

उ) कार्य पद्धती बाबतच्या सूचना.

ऊ) Skiing क्षेत्राचे सिमरक्षक आणि त्यामध्ये माहित असलेले धोके सविस्तर रगाने ठळकपणे दर्शविलेली धावपट्टी बाबतची सविस्तर ट्रेल, नकाशा ज्यामध्ये बचाव पथकाची मर्यादा आणि वेळ हे दर्शविणे.

(४) पॅरासेलिंग (Parasailing):-

भारतामध्ये हवेतील खेळासाठी Airo Club of India ही शिखर संस्था असून ती FAI या आंतरराष्ट्रीय क्रिडा संस्थेशी संलग्न आहे.

Paraceiling या क्रिडा प्रकाराचे नियंत्रण राष्ट्रीय अथवा आंतरराष्ट्रीय Airo Sports संस्थेकडून मान्यता प्राप्त आयोजकामार्फत चालवले जाते.

१) आयोजकांची पात्रता :-

अ) Paraseil चालक किंवा मार्गदर्शक यांचेकडे राष्ट्रीय किंवा आंतरराष्ट्रीय मान्यताप्राप्त संस्थेचे प्रमाणपत्र असले पाहिजे.

ब) मान्यताप्राप्त आणि योग्य ती पात्रता धारण करणाऱ्या संस्थेकडून प्रथमोपचाराचे किमान प्रशिक्षण घेतलेले असले पाहिजे.

२) साधन सामग्री :-

अ) Paraseil कक्षाकडे APCUL, DHV, CEN किंवा FEI या आंतरराष्ट्रीय संस्थेचे कोणतेही मान्यता प्राप्त प्रमाणपत्र असले पाहिजे. सदर प्रमाणपत्र Parasail Wing

वर दर्शनी भागात लावले पाहिजे आणि ते परिरक्षणासाठी दिसेल असे असावे. या काळात वापरण्यात येणारे वायर्स किंवा केबल्स या सुध्दा प्रमाणित केलेल्या असल्या पाहिजेत.

ब) या प्रकारात भाग घेणाऱ्यांनी सतत हवेत तरंगणारे उपकरण आणि हेल्मेटस् जे पाण्यातील किंवा हवेत असतांना घालणे आवश्यक असून त्याच्या बरोबर नीट जोडलेले व मान्यताप्राप्त जॅकेट असणे आवश्यक आहे. जमिनीवर प्रवेशांना ISI मान्यताप्राप्त हेल्मेट घालणे आवश्यक आहे.

क) सर्व साधन सामग्रीसाठी योग्य ते लॉग बुक ठेवण्यात आले पाहिजे.

ड) प्रशिक्षक म्हणून पात्र असलेल्या निरीक्षकामार्फत या क्रिडा प्रकारात वापरण्यात येणाऱ्या साहित्याची त्याच्या हवेतील गुणवत्ते बाबत / पात्रतेबाबत वार्षिक निरीक्षण करण्यात आले पाहिजे.

इ) या साधन सामग्रीची वापरण्यासाठीची माहिती पुस्तिका आणि परिरक्षण पुस्तिका निर्मात्यामार्फत तयार करण्यात येऊन त्याच्या प्रती संबंधितांना देण्यात येतील.

ई)आयोजकांनी या क्रीडा प्रकारासाठी सर्वांगीण लॉगबुक आणि दस्तऐवज ठेवले पाहिजेत.

३) कार्य प्रणाली (Operations) :-

अ) ऑपरेटरला उड्डाण घेण्यासाठी सुरक्षित आणि खुली जागा उपलब्ध असणे आवश्यक आहे.

ब) उड्डाण करावयाची ठिकाणे अडथळा विरहीत असली पाहिजेत आणि उड्डाणाच्या मार्गात मोठे दगड अथवा कोणत्याही प्रकारची पिके वगैरे काहीही असता कामा नये ज्याच्यामुळे या मोहिमेत भाग घेणाऱ्याला इजा होऊ शकते.

- क) आकाशातून खाली उतरण्याचा माग सुध्दा उंची, झाडे, इमारती, विद्युत वायर अशा अडथळ्यापासून मुक्त असला पाहिजे.
- ड) उड्डाण तसेच उतरण्याच्या ठिकाणी पात्र प्रथमोपचार मार्गदर्शकासह (अशा क्रिडा प्रकारातून घडणाऱ्या अपघातांचे ज्ञान असलेला) प्रथमोपचाराची सोय उपलब्ध असली पाहिजे. तसेच, तातडीच्या सेवेसाठी जवळच्या हॉस्पिटलला जाण्यासाठी व्यवस्था असली पाहिजे.
- इ) **हवेचे अडथळे** - ऑपरेटरकडे हवामानाचे मोजमाप यंत्र असले पाहिजे आणि जेथे हवेचा वेग ताशी १८ कि.मी. पेक्षा जास्त आहे त्या ठिकाणी हे क्रिडा प्रकार करू नयेत. ऑपरेटरने नेहमीच समुद्र किनारे किंवा निश्चित केलेली स्थळे यांच्या पासून ५०० फुटा पेक्षा कमी नाही इतक्या अंतरावरून ऑपरेट केले पाहिजे.

४. दस्त ऐवजाबाबत :

प्रशासकीय —

- अ) मार्ग आणि आयोजक (ऑपरेटर) यांचा तपशिल.
- आ) निरीक्षण करणाऱ्या संस्थांनी वार्षिक निरीक्षण केल्याचे दर्शविणारे कागदपत्रे, मार्गदर्शकांची त्यांच्या संबंधीत प्रमाणपत्राच्या प्रतीसह यादी.
- इ) सार्वजनिक आणि अन्य दायित्वाबाबत काढलेल्या विम्याचे पुरावे.

कार्यात्मक (Operational) —

- अ) दैनिक कार्यवाही दर्शविणारे लॉगबुक
- आ) अपघात / घटना अहवालाची कागदपत्रे.
- इ) साधन सामग्रीची तपासणी केल्याची नोंदवही आणि करावयाचा रोजनामा.
- ई) पॅरासेल प्रमाणपत्राचे दस्तऐवज.

उ) धोक्याचे आकलन आणि व्यवस्थापन आराखडा.

ऊ) आणिबाणीच्या कार्यपद्धतीची माहिती पुस्तिका.

ओ) निर्मात्याच्या उत्पादनाबाबतची माहिती पुस्तिका.

औ) चालू तपासणी अहवाल.

या मोहिमेत भाग घेणाऱ्यांना आणि भेटी देणाऱ्यांना द्यापयाची माहिती :

अ) घडामोडींचे वर्णन आणि सुरक्षितते बाबत सूचना.

आ) हवामान, वैद्यकीय आणि वयोमर्यादा आणि अन्य बंधणे.

इ) वैयक्तिक व सार्वजनिक विम्याबाबतची माहिती.

(५) Hang Glyding / Paraglyding

पायलट / मार्गदर्शक / पर्यायी पायलट

अ) पॅराग्लायडर मार्गदर्शक / पर्यायी पायलट हे अद्ययावत असले पाहिजेत आणि त्यांचेकडे प्रशिक्षक पर्यायी पायलट यांचे मान्यता प्राप्त राष्ट्रीय किंवा आंतरराष्ट्रीय संस्थेचे प्रमाणपत्र आवश्यक आहे.

आ) त्यांनी योग्यता प्राप्त आणि मान्यता प्राप्त संस्थेचे किमान दर्जाचे प्रथमोपचाराचे प्रशिक्षण केलेले असले पाहिजे.

इ) त्यांनी किमान २०० दिवस उड्डाण आणि कमीत कमी २०० तास हवेत तरंगलेले असले पाहिजे.

साधन सामग्री :-

अ) पॅराग्लायडींग कक्षाकडे APCUL, DHV, CEN किंवा FEI या आंतरराष्ट्रीय संस्थेचे कोणतेही मान्यता प्राप्त प्रमाणपत्र असले पाहिजे. सदर प्रमाणपत्र Parasail Wing वर दर्शनी भागात लावले पाहिजे आणि ते परिरक्षणासाठी दिसेल असे असावे. या

काळात वापरण्यात येणारे वायर्स किंवा केबल्स या सुध्दा प्रमाणित केलेल्या असल्या पाहिजेत.

- ब) या प्रकारात भाग घेणाऱ्यांनी सतत हवेत तरंगणारे उपकरण आणि हेल्मेटस् जे पाण्यातील किंवा हवेत असतांना घालणे आवश्यक असून त्याच्या बरोबर नीट जोडलेले व मान्यताप्राप्त जॅकेट असणे आवश्यक आहे. जमिनीवर प्रवेशातांना ISI मान्यताप्राप्त हेल्मेट घालणे आवश्यक आहे.
- क) सर्व साधन सामग्रीसाठी योग्य ते लॉग बुक ठेवण्यात आले पाहिजे.
- ड) प्रशिक्षक म्हणून पात्र असलेल्या निरीक्षकामार्फत या क्रिडा प्रकारात वापरण्यात येणाऱ्या साहित्याची त्याच्या हवेतील गुणवत्ते बाबत / पात्रतेबाबत वार्षिक निरीक्षण करण्यात आले पाहिजे.
- इ) या साधन सामग्रीची वापरण्यासाठीची माहिती पुस्तिका आणि परिरक्षण पुस्तिका निर्मात्यामार्फत तयार करण्यात येऊन त्याच्या प्रती संबंधितांना देण्यात येतील.
- ई) आयोजकांनी या क्रिडा प्रकारासाठी सर्वांगीण लॉगबुक आणि दस्तऐवज ठेवले पाहिजेत.

हवामानाची परिस्थिती (Weather Condition)

हवामानाच्या परिस्थितीचे सक्तपणे संनियंत्रण करून हवामानाच्या परिस्थिती प्रमाणे उत्पादकाकडून ठरवून दिल्या प्रमाणे हे साहसी क्रिडा प्रकार चालविले पाहिजेत.

दस्तऐवज

प्रशासकीय —

- (अ) मार्ग आणि आयोजक (ऑपरेटर) यांचा तपशिल.

- (आ) निरिक्षण करणाऱ्या संस्थांनी वार्षिक निरीक्षण केल्याचे दर्शविणारे कागदपत्रे, मार्गदर्शकांची त्यांच्या संबंधीत प्रमाणपत्राच्या प्रतीसह यादी.
- (इ) सार्वजनिक आणि अन्य दायित्वाबाबत काढलेल्या विम्याचे पुरावे.

कार्यात्मक (Operational) —

- (अ) दैनिक कार्यवाही दर्शविणारे लॉगबुक
- (आ) अपघात / घटना अहवालाची कागदपत्रे.
- (इ) साधन सामग्रीची तपासणी केल्याची नोंदवही आणि करावयाचा रोजनामा.
- (ई) पॅरासेल प्रमाणपत्राचे दस्तऐवज.
- (उ) धोक्याचे आकलन आणि व्यवस्थापन आराखडा.
- (ऊ) आणिबाणीच्या कार्यपद्धतीची माहिती पुस्तिका.
- (ऋ) निर्मात्याच्या उत्पादनाबाबतची माहिती पुस्तिका.
- (ल) चालू तपासणी अहवाल.

या मोहिमेत भाग घेणाऱ्यांना आणि भेटी देणाऱ्यांना द्यावयाची माहिती :

- (अ) घडामोडींचे वर्णन आणि सुरक्षितते बाबत सूचना.
- (आ) हवामान, वैद्यकीय आणि वयोमर्यादा आणि अन्य बंधणे.
- (इ) वैयक्तिक व सार्वजनिक विम्याबाबतची माहिती.

(६) जलक्रीडा

(एक) मार्गदर्शक / प्रशिक्षक :-

अ) योग्यताप्राप्त व मान्यताप्राप्त संस्थेचे कामीतकमी १६ तास (२ दिवसाचे)/प्रथमोपचार प्रमाणपत्र.

ब) जलक्रीडेतील विशिष्ट प्रकाराबाबत राष्ट्रीय अथवा आंतरराष्ट्रीय मान्यताप्राप्त संस्थेची अर्हता प्राप्त असली पाहिजे. आणि आयोजकाचे सदर व्यक्तीस जलक्रीडेतील विषिष्ट

प्रकारात सहाय्य करण्याच्या ३ वर्षांचा अनुभव असल्याचे व गटांना स्वतंत्रपणे मार्गदर्शन करण्याची व बचाव कार्य करण्याची क्षमता असल्याचे प्रमाणपत्र पाहिजे.

(दोन) साधन सामुग्री (Equipment) :-

अ) आयएसआय, अमेरिकन कोस्टगार्ड, ब्रिटिश कॅनोय किंवा तत्सम संस्थांनी मान्य / प्रमाणित केलेली लाईफ जॅकेट किंवा तरंगती उपकरणे असली पाहिजेत.

ब) तात्काळ वापरासाठी फेकता येण्याजोगी बचाव उपकरणे उपलब्ध असली पाहिजेत.

क) बचाव कार्यवाहीसाठी /सुरक्षिततेसाठी तात्काळ उपयोगात आणण्यासाठी नजरेच्या टप्प्यात असेल इतक्या जवळच्या अंतरावर बोट, त्यावर बचाव कार्यवाही पार पाडण्यासाठी योग्य अर्हता धारण करणाऱ्या व्यक्तीसह उपलब्ध असली पाहिजे.

(तीन) कार्यप्रणाली :

जलक्रीडेचे सर्व प्रकार सुरक्षिततेबाबत सविस्तर माहिती दिल्यावरच सुरु केले पाहिजेत. देण्यात येणाऱ्या माहितीमध्ये वापरण्यात येणारी साधन सामुग्री, काय करायचे व काय नाही (Do's and Don'ts) जलक्रीडा प्रकारांसाठी सीमा रेषा आखून रेणे, बचाव आणि आणीबाणीच्या प्रसंगीची कार्यपद्धती ठरविणे. जलक्रीडेत भाग घेण्यापूर्वी त्यामध्ये असलेल्या तीव्र धोक्याची जबाबदारी आयोजकाची राहणार नाही याबाबत ठळक स्वरूपाचे बांधपत्र या क्रीडा प्रकारात भाग घेणाऱ्यांकडून लिहून घेण्यात यावे. या क्रीडा प्रकारात भाग घेणारा एखादा वैद्यकीय कारणास्तव भाग घेण्यास वैद्यकीयदृष्ट्या सक्षम नसेल तर त्याला तसे जलक्रीडा सुरु होण्यापूर्वी सांगून त्याला भाग घेण्यापासून परावृत्त केले पाहिजे.

(चार) धोके कमी करणे :

१. लाईफ जॅकेट : कोणतीही जलक्रीडा पाण्यात असे पर्यंत लाईफ जॅकेट लावल्या शिवाय करू नये. लाईफ जॅकेटला तरंगण्याची क्षमता असली पाहिजे आणि ते योग्य रितीने बांधले पाहिजे आणि ते योग्य रितीने तपासले पाहिजे. ते वापरकर्त्याच्या योग्य त्या आकाराचे असले पाहिजे.

२. **लाईफ गार्डस्** : प्रशिक्षित लाईफ गार्ड शिवाय कोणतीही जलक्रीडा सुरु करू नये.
३. जलक्रीडा करतांना अल्कोहोल / ड्रग्स चा वापर करण्यास मनाई करावी.
४. **साईन बोर्ड** : कोणतीही जलक्रीडा पर्यटवेक्षक असल्याशिवाय सुरु करू नये असा स्पष्ट नियम असलेला सूचना फलक लावावा.
५. कोणताही जलक्रीडा प्रकार अंधारात करू नये आणि अंधार पडण्याच्या १ तासाआधी जलक्रीडा थांबवावी.

(पाच) विहीत संचालन प्रणाली आणि कालावधीबाबत सूचना

१. सर्व जलक्रीडा आयोजकांनी त्यांच्या कार्यप्रणाली बाबत अद्ययावत विहीत संचालन प्रणाली (SOP) ठेवावी.
२. संस्थेने जलक्रीडा आयोजित करतांना स्विकारलेल्या कार्यपद्धती बरोबरच सदस्याचा अनुभव व वैद्यकीय अवस्था याचा अंदाज घ्यावा. जलक्रीडा सुरु करण्यासाठीची कार्यपद्धती, Avoidance of Injury, सुरक्षिततेचे उपाय, दळणवळण, हवामान, आपत्कालीन कार्यपद्धती, अपघात समयीचे बचत कार्य, घडलेला अपघात व घटनांचा तपशिल देणे, माहिती घेणे (feedback), या बरोबरच SOP मध्ये खालील बाबींचा समावेश असावा :

(अ) जलक्रीडा क्षेत्राच्या परिसरातील वैद्यकीय सुविधा निश्चित करण्यात याव्यात.

(आ) कार्यक्षम बचावाच्या कार्यक्षम उपाय योजना पुर्वनिश्चित कराव्यात.

(इ) आयोजकांनी जाहिरातीमध्ये या जलक्रीडामध्ये असलेल्या सर्व अडचणी व धोक्यांचे वास्तवचित्र स्पष्ट करावे आणि अशक्य दावे करू नये.

(ई) आयोजकांनी जर ही मोहिम व्यवस्थित प्रयोजनार्थ आयोजित केली असेल तर मार्गदर्शक पथकाची Biographical माहिती देण्यात यावी.

(सहा) दस्तावेज

या क्रीडा प्रकाराच्या आयोजकांकडे खालील कागदपत्रे दस्तावेज असावेत :

१. सर्व मार्गदर्शक आणि प्रशिक्षक यांचा पूर्ण तपशिल ज्यामध्ये प्रमाणपत्राची प्रत, मोहिमेच्या अनुभवाचे अभिलेख आणि भाग घेणाऱ्यांना दिलेल्या माहितीचा समावेश असेल.
२. चालू मोहिमेच्या प्रवानग्या व अनुज्ञप्तींच्या सर्व प्रती.
३. ओळखपत्राच्या प्रती, विमा काढल्याचे कागदपत्र आणि भाग घेणाऱ्यांच्या मार्गदर्शकाच्या आणि प्रशिक्षकाच्या जवळच्या नातलगांचा तपशिल असणे आवश्यक राहील.
४. Standard Operator Procedure ची प्रत.
५. आकस्मिक संपर्क क्रमांकाची अद्ययावत यादी.

(सात) आपत्काल व बचावकार्य

(अ) पथकाकडे प्रथमोपचार व वैद्यकीय साधन सामग्री पुरेशी असावी.

(आ) मार्गदर्शक / प्रशिक्षक आणि सहभागी यांना बचावाचे मार्ग ज्ञान असावे.

(इ) पथकाकडे बचावाचे आणि आपत्कालीन कार्यव्यवस्थेचा सविस्तर आणि दस्तावेजी कार्यक्रम उपलब्ध असला पाहिजे. त्यामध्ये अत्यंत जवळच्या आपत्कालीन सेवेची माहिती असावी जेणे करून आवश्यकतेनुसार बोलवता येईल.
